

किराँतहरूको धर्म के हो भन्ने सम्बन्धमा पनि विवाद उठेको पाइन्छ। अधि पनि किराँतहरूको कतिपय शाखाले ब्राह्मणवादमा लागी ब्राह्मणद्वारा दीक्षित भई जाने लगाई जात परिवर्तन गरेको इतिहासले बताउँछ।

अहिले पनि कतिपय किराँतहरूले हामी हिन्दु हौं भनी जनै लगाई बाहुनबाट दीक्षित हुने गरेको समाचार सुन्न पाइएकै छ भने अर्कोतिर कतिपय किराँतहरूले हामी हिन्दु हौं, हाम्रो धर्म किराँत मनुष्य धर्म हो भन्ने गरेको सुनिन्छ। तसर्थ: किराँतहरूको प्राचीन धर्म के हो ? त्यस सम्बन्धमा विवेचना गरौं।

आज हिन्दु धर्म र आर्य जाति पर्यायको रूपमा अर्थ लगाईएको छ। त्यति मात्रै हैन। आर्य जाति र बाहुन पनि पर्यायवाची भइसकेको छ। तसर्थ हिन्दु, आर्य र बाहुन यी तीन कुराको निक्याँल हुनु नितान्त जरूरी छ। भारोपेली मूलका मानिसहरू जसलाई अधि देवब्राह्मण भनिन्थ्यो, अहिले बाहुन भनिन्छ र तिनीहरू नै आर्य हुन् भन्ने कुरा किराँत नृतत्व (किराँतहरू आर्य हो कि अनार्य भन्ने) शिर्षकमा छलफल गरिएको छ।

बृहत नेपाली शब्दकोषमा हिन्दुहरूको अर्थ धर्मशास्त्र, नीतिशास्त्र र पुराणलाई आफ्नो धर्मग्रन्थ मान्ने जाति हो भन्ने लगाइएको छ। वेद, पुराण, स्मृति, उपनिषद, ब्राह्मण ग्रन्थ आदि नै धर्मशास्त्र र नीति शास्त्र हो। अतः वेद, पुराण, उपनिषद, स्मृति जस्ता शास्त्र मान्ने जाति नै हिन्दु पक्का भयो। वर्तमान देवब्राह्मण सन्तती र उनका अनुयायी क्षत्री मानिएको जसले नै वेद, पुराण, उपनिषदलाई आफ्नो धर्मशास्त्र र नीतिशास्त्र हो भन्दै व्याख्या गरिरहेको छ।

यसबाट देवब्राह्मणका सन्तती र उनका अनुयायी क्षत्री जाति नै देखिन्छन्। अर्कोतर्फ कतिपय देवब्राह्मणका सन्ततीहरूले नै हामी हिन्दु हौं भन्दै मूर्ति पूजा लिङ्ग पूजाको विरोध गरेको पनि पाइन्छ। तर पनि नेपाल र भारतको अधिकांश मठ मन्दिरहरूमा धर्मको ठेकेदार भएर यिनै देवब्राह्मणहरू नै बसिरहेको देखिन्छ। यसबाट सिद्धान्ततः देवब्राह्मणहरू हिन्दु नभएको तर व्यवहारमा उनीहरू नै हिन्दु देखियो। परिणामस्वरूप हिन्दुको पर्याय आर्य र आर्यको पर्याय बाहुन हुन गयो। अनि यिनीहरू बाहेकका अन्य जातिहरू जति अहिन्दु हुन गए।

अक्सफोर्ड लर्नर्स डिक्सनरीमा लगाइएको अर्थलाई हेरौं :

'A person specially of north India whose religion is Hinduism'

यस परिभाषाले कुनै शास्त्रसंग सम्बन्धित नगराएर उत्तरी भारतको व्यक्तिहरूसँग सम्बन्धित गराइदियो। वर्तमान उत्तरी भारत प्राचीन नेपाल किराँत देश भित्र पर्दथ्यो र त्यसका प्राचीन जाति पनि किराँतहरू नै थिए। तर हाल त्यहाँ किराँत नामधारी जनगणको नाम निसाना पाइँदैन। त्यहाँका प्राचीन किराँतहरू आर्यसँग घुलमिल भएर वर्णाश्रम व्यवस्थालाई अवलम्बन गरी बसेका छन्।

त्यसैले त्यहाँका वर्तमान जनगणलाई हेर्ने हो भने किराँतहरू आर्य होइनन् कि भन्ने जस्तो बुझिन्छ, तर हिन्दु धर्म

प्राचीन किराँत धर्म

साहित्य/संस्कृति ■ प्रेम कुमार थुलुङ राई, ग्रेस

त्यहाँको अहिलेको जनगणद्वारा प्रतिस्थापित भएको/गरिएको चाँहि होइन। यो प्राचीन समयदेखि यस क्षेत्रका मानिसहरूले पालना गरिआएको रीति स्थितिहरू चाल चलन र जीवन यापनको नियमहरू नै आजको हिन्दु धर्म हो।

हिन्दु धर्म अन्य धर्म जस्तो बनाएको वा रचना गरिएको होइन। यो एउटा जंगल हो, भवन होइन। हिन्दु धर्म आत्मावाद र देवतावाद 'Animism and pantheism' को अस्वभाविक सम्मिश्रण हो। हिन्दु यस्तो धर्म हो यसमा जो जो खनाइन्छ सबैलाई आत्मासात गर्ने क्षमता राख्छ। प्राचीन धर्म हुनाले नै यसलाई सनातन धर्म पनि भनियो।

यस्तो सनातन धर्म मान्ने जाति अर्वाचीन जाति नभएर प्राचीन जाति हिन्दु हो। त्यसैले किराँतहरू प्राचीन जाति भएकाले किराँतहरू नै हिन्दु हुन् भन्न सकिन्छ। हिन्दुहरूको अ, उ, म तीन अक्षरले बनेको 'अंकार' शब्दले सृष्टि, स्थिति र संहारको बोध गराउँछ, र यसको कर्ता ब्रह्मा, विष्णु र महेश्वरलाई बुझाउँछ। यो 'अंकार' जन्मे जाति जसले पूर्व जन्ममा विश्वास गर्छन् तिनीहरू हिन्दु हुन्। अनि यो 'अंकार' मन्त्र देवाधिदेव महादेवबाट उत्पन्न भएको कुरा तल लेखिएको छ। त्यसैले 'अंकार' शब्द र त्यसले जे जे बोध गराउँछ ती सब प्राचीन रहेछ भन्ने नै बुझिन्छ।

प्राचीन समयमा वर्तमान भारतीय उपमहाद्विपभरि नै मातृपूजा, यक्ष पूजा, नागपूजा, पहाड पूजा गरिन्थ्यो। इ.पू.३००० वर्षअघिको महेंजोदडो र हडप्पाका मातृदेवीको असंख्य मूर्ति पाइयो। गंगाको मैदानमा थुङ्कालीन त्यस्तो मूर्ति फेला पर्थ्यो श्री चक्र अर्थात मण्डल जस्तो गोलो प्रस्तर मूर्ति जसमा मातृदेवीको अनेक मूर्ति अंकित हुन्छन्। त्यस्तो श्री चक्र तक्षशिलादेखि लिएर पाटलीपुत्रसम्म पाइएकोले गंगाको मैदान अर्थात उत्तरी भारत मातृपूजा गर्ने जातिहरूको नै बसोबास भएको सिद्ध हुन आउँछ।

शिशुनाग, नन्दयुगमा बिबिसाद्वारा निर्मित राजगृह र अजात शत्रुद्वारा निर्मित पाटलीपुत्रको चिल्लो प्रस्तर मूर्तिमा पनि श्री चक्र नै अंकित छ। मातृपूजा गर्ने मातृसत्तात्मक व्यवस्थाको परिचयात्मक हो। त्यसैले किराँतहरू नै आज पनि मातृसत्तात्मक छन्। किराँत भिन्न जनगणमा छैनन्। त्यसैले ती मातृपूजा, यक्षपूजा, नागपूजा गर्ने हिन्दु देव ब्राह्मण नभएर किराँतहरू नै हुन्।

भारोपेली जनगणहरू (देव ब्राह्मण) यस क्षेत्रमा दोस्रो सहस्राब्दी इ.पू.भन्दा अगाडि आएको सिद्ध हुँदैन। यिनीहरू पछिबाट यहाँ आएको जातिहरू हुनाले प्राचीन जाति होइनन्। तर तिनीहरूले नै आज फन् बढी 'अंकार' मात्र जपेका छन्। सृष्टि र संहारकर्ता ब्रह्मा र महादेवको बढी उपासना गरेका छन्। तिनीहरू नै हिन्दु मानिएका विष्णु र देवी

देवताको मन्दिरमा पूजारी भएर बसेका छन्। हिन्दु मानिएकाहरूको ग्रन्थलाई फिँजाएर पाठ गरेर जीवन वृत्तिको हतियार पनि बनाएका छन्। सारांशमा भन्ने हो भने देवी देवता, देवी देवताको जप तप उपासना, मठ मन्दिर र देवी देवताको शशी मनुष्य गाइएको ग्रन्थहरू सबै देव ब्राह्मणको पकडमा छन्।

सामान्यतया: हिन्दुहरूमा धर्मशास्त्र, नीतिशास्त्र आदि मान्नेहरू र मूर्ति पूजा, लिङ्ग पूजा, नाग पूजा, पहाड पूजा शक्ति आदिलाई देवता मानी पूजा गर्नेहरू गरी दुई सम्प्रदाय नै देखिन्छ। त्यसबाट मत मतान्तर हुँदै गई अनेकौ सम्प्रदाय पनि बनेका छन् तर पनि मूल दुईवटा सम्प्रदाय नै हुन्।

आज देव ब्राह्मणहरूले हाम्रो धर्मशास्त्र हो भनेर भनेको वेद कसले सृज्यो र के कुरा लेखिएको छ ?

वेदको संहिताकरण वेदव्यासले गरे। तर उनले प्राचीन नेपालमा प्रचलित रीति स्थिति र जीवन यापनका नियमहरूलाई नै संहिताकरण गरेर वेदको रूप दिएको हो। त्यसो भए ती जीवन यापनका नियमहरू कसले बनाए त भन्दा तिनै धार्मिक ग्रन्थलाई नै केलाएर हेर्दा शिव, रूद्र, शंकरले बनाएको देखिन्छ।

त्यसलाई यहाँ उद्धृत गर्न चाहन्छु शिव मुदमुदालन अग्रज हुन र वेद उनको घाँटीमा कण्ठस्ते थियो। त्यसैले परमेश्वर शिव रूद्रको नाम श्रीकण्ठ रह्यो। शिवजी नै प्राचीन किराँतहरूको अग्रज थिए। परिणामतः जगादिदाज र चिरस्तन पनि नाम रहन गयो। हिमालय पर्वतमा बस्न इच्छा गर्ने उनै शिवलाई प्रात गराइदिने वा कल्याणकारी इश्वरसंग साक्षत भेट गराइदिने साधन नै वेद हो। (पर्वत अधिवास: यस्य स शिव: तस्य द: वेद) अथर्ववेदको मन्त्र-१२/७/२४ मा ऋग्वेद, सामवेद इत्यादि तथा साखरर ज्ञानको रचना ब्रह्म र देववंशबाट भएको भन्ने कुरा बौद्धिक संस्कृतिक विकासमा उल्लेख भएको छ। - धरणिधर दाहाल।

महादेवको नाम रूद्र र शिव पनि हो र रूद्र नै ब्रह्म हो। देववंशा भनेको नै किराँत हो। ब्रह्म शिव हो र देववंशा किराँत हो भने ऋग्वेद, सामवेद किराँतहरूको रचनाहरू हुन्। फेरि देव दानवले 'हलाहल विषबाट रक्षा गरी पाउँ', भनी स्तुती गर्दा 'हुजरले नै वेद उत्पन्न गर्नुभएको हो' महादेवको प्रशंसा गरिएको ब्रह्म स्वयमले पिप्पलाद ऋषिलाई शंकर (महादेव) को महात्मा गाउँदै भनेको 'शंकर सबको प्रभु हो, श्रेष्ठ छ, सबको पिता हो, परमेश्वर हो, उसैले ब्रह्मरूप धारणा गर्दछ, उनै वेदको निर्णयकर्ता हो,' भनेकोबाट पनि भगवान शंकर नै वेदको स्रष्टा ज्ञाता हुन्छ।

देवगण किराँतले लोकमा गएर तपाईं को हो ? भनी प्रश्न गर्दा रूद्रले ऋग, यजु, साम, अथर्व चारै वेदको रूप आफू भएको र मलाई जसले जान्दछ उसले सबै देवता

जान्दछ र अंगसहित वेदहरू पनि जान्दछ भनी जवाफ दिएका थिए। व्यास ऋषिले आफ्ना छोरा सुकदेवलाई 'हे पुत्र भगवान रूद्रमा सब देवता निवास गर्दछन्। जो सनातन परब्रह्म सबको अधिष्ठान, मन र वाणीले अगोचर र सच्चिदानन्द ज्ञाता हुन्छ। ऋग, यजु, साम र अथर्व चारै वेद शिक्षा, कला, छन्द, निरुक्त व्याकरण र जोतिष उसैको आफ्नै हो' भनी बताउँछन्।

यसबाट वेद महादेवबाट नि:सृत भएको वा वेदको पर्याय नै उनै देवाधिदेव नै हो भन्ने सिद्ध हुन्छ। वेदको निर्णयता, स्वामी, निर्णयकर्ता समेत देवाधिदेव महादेव नै हुनाले उनको नाम वागीस (वेदको स्वामी) वेद शास्त्रतत्त्वज्ञ नामले पनि पुकारिन्थ्यो। यो भयो विभिन्न ग्रन्थहरूमा उल्लेखित वेद उत्पत्ति सम्बन्धमा व्यक्त गरिएको विचार।

यस बाहेक वेदमा प्राचीन किराँतहरूवारे कतिपय तथ्यहरू प्राचीन किराँतकालदेखि हालसम्म चलिरहेको प्रचलनहरू जसको वर्णन वेदहरूमा परेको छ, जसले गर्दा ती तथ्यहरू र चलनहरूको आधारमा वेद किराँतहरूको हो भन्न सकिन्छ। उपनिषद, पुराण र वेदको जुन दर्शन छ, ती सबै आर्य पूर्वको तत्वहरूबाट निकालिएको हो। दानव मानिएको किराँत मयको श्रीपुर जो फलाम, चाँदी र सुनले बनेको थियो। अनि ती पुरहरूमा (राजमार्ग) गन्ती, गोपुर (नगरको ढोका), राजभवन, शिव मन्दिर, तलाउ, बगैँचा र सभा भवन आदिको व्यवस्था थियो। ती पुरहरू सय सय बटा योजना थियो। घटोच सन्दर राजभवनमा बन्दथ्यो। शम्बरको सय सयवटा फलामको किल्ला थियो, जो संग्राममा नष्ट भयो। मय, शंकर र घटोच देवब्राह्मण होइनन् किराँत हुन्। अनि फलाम, सुन, चाँदीको गीपुर, सुन्दर राजभवन र सय सय बटा फलामको किल्लाको वर्णन भएको वेद खानाबदोष कविता "Several Upanisadic, Vedic and Puranic Doctrines and even Vedantic Philosophy have got Pre-Aryan features"

बृहस्पतिपछि इन्द्रको गुरू बनेका विश्वरूपको तीन टाउकामध्ये एकले मदिरा पिउँथ्यो। यी विश्वरूप आर्यमा गणना गरिएका त्वष्टाका छोरा र इन्द्र मित्र वरुणका भतिजा हुन्। विश्वरूपलाई इन्द्रले मारिपछि त्वष्टाकै अर्को छोरा वृत्रासुर र इन्द्रको नर्मदा नदीको किनारमा भयंकर संग्राम भएको थियो। वृत्रासुर किराँत थियो। फेरि ती वृत्रालाई कच दिने किराँत ऋषी दधिची नै थिए। त्यसैले पछि दधिचीको हड्डीको बज बनाइएको मानिएको हो। तर असुर वृत्रालाई माने असुर वंशकै ऋषी दधिचीलाई प्रयोग गरिएको हो। जे होस वेदमा सूर असुर किराँतहरूको शशी मनुष्य आउँछ। -जी.पी.सिंह

वेदमा सोमरस बनाउने र पिउने वर्णनहरू आउँदा देव ब्राह्मणहरूले रचेको ब्राह्मण ग्रन्थमा ब्राह्मणहरूको लागि सुरापान निषेध र आज पनि देव ब्राह्मणहरू सुरापान दुष्टकर्म नै मान्दछन्। सुरापान पिेमा महापातक हुन्छ भन्ने नीति भएका देव ब्राह्मणहरूले वेदमा सोमरस बनाउने र पिउने कुराको उल्लेख निश्चय नै गरेनन् भन्न सकिन्छ। त्यसैले वेद किराँतहरूको नै हुन आउँछ। क्रमशः

वेदमा सोमरस बनाउने र पिउने वर्णनहरू आउँदा देव ब्राह्मणहरूले रचेको ब्राह्मण ग्रन्थमा ब्राह्मणहरूको लागि सुरापान निषेध र आज पनि देव ब्राह्मणहरू सुरापान दुष्टकर्म नै मान्दछन्। सुरापान पिेमा महापातक हुन्छ भन्ने नीति भएका देव ब्राह्मणहरूले वेदमा सोमरस बनाउने र पिउने कुराको उल्लेख निश्चय नै गरेनन् भन्न सकिन्छ। त्यसैले वेद किराँतहरूको नै हुन आउँछ। क्रमशः

कविता

जीवन एक इतिहास

- ईश्वर मानन्धर, लण्डन

व्यक्ति व्यक्तिले बोकेका हुन्छन् आफ्नै जीवनका इतिहासहरू दु:ख क्लेश हर्ष उन्मादहरू द्वन्द पीडाका अनुभूतिहरू जीवनमा आरोह अवरोहहरू प्रत्येक गतिविधि घटनाहरू हृदयका पानाहरूभित्रै सबै अंकित भै रहेका हुन्छन् शूङ्खलाबद्ध समस्याहरूले सधैं पछ्याइ राखेका हुन्छन् राहतका खोजीमा अनवरत दगुरी राखेका सबै हुन्छन् व्यथाका अथाह सागरभित्र डुबुल्की लगाई लगाई सबै राहत खोजी राखेका हुन्छन् अनगिन्ती चाहनाहरू मनको समवेदना पीडाहरू समेटेी जीवनका खुड्कीलाहरू सबै उक्लिदा उक्लिदै जीवन इतिहास बनी सकेका हुन्छन्

उहिलेको दसैँ मेरो

सम्भनामा

- भावना परिकृत

उहिले उहिले हाम्रो गाउँको तीन तले ढुङ्गे घरमा हामी साना मसिना, सिंगानका खाटो, फाटेको भोटो अनि टालेको जामामा ढुङ्गा र माटोसंग, हिलो र मैलोसंग बुर्कुसी मारी खेल्थ्यौं।

आँगनभरि सेतो, रातो, कालो माटो देखेर बाजे, बा, बडा र काकासँग सोध्थौं दसैँ आइपुग्यो नानी हो, घरको भित्तालाई नयाँ बनाउनुपर्छ यो सेतो कमरेो घरभरि छ्यापनुपर्छ यो रातो माटोलाई भित्ताको तल, यसरी पोल्नुपर्छ अनि यो कालोमाटोले भुयाल ढोकाहरू रंगाउनु पर्छ

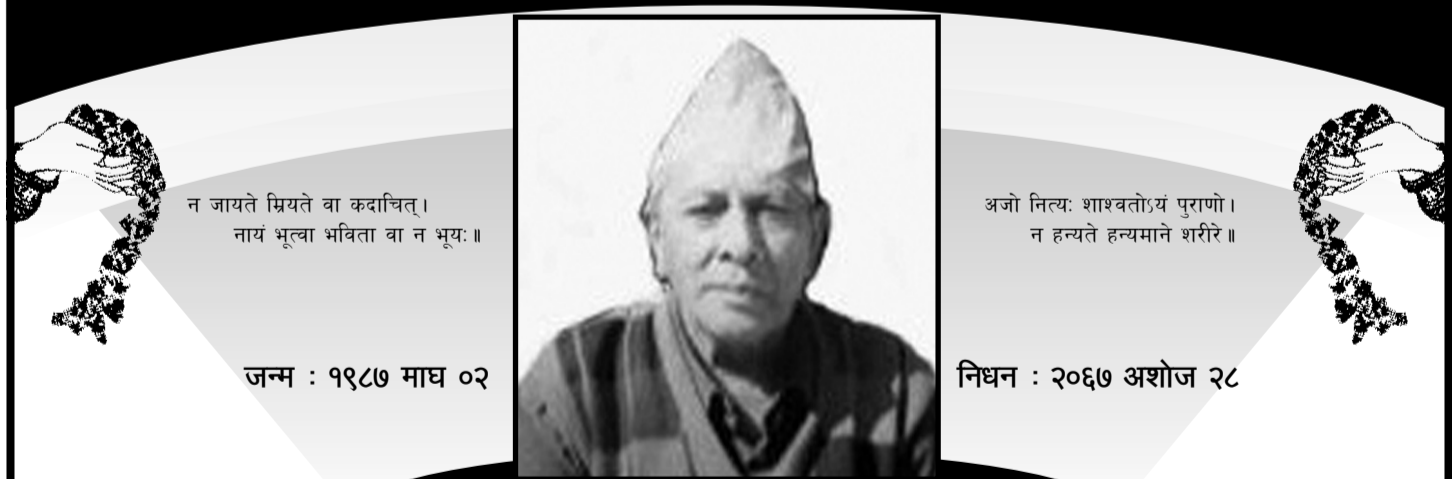
आहा ! कति पिटिक्क हाम्रो ढुङ्गाले छाएको घर हाम्रो मात्र हैन रहेछ उस्तै भएछ वरपरका सबै घर हाम्रो गाउँ त कस्तो जादुको संसारभरै चम्केको कुटो, कोदालो, हलो, जुवा चाड मनाउन भनि थन्केको उहिले उहिले हाम्रो गाउँको खरले छाएको न्यानो घरमा हामी खाली खुट्टा दौडिँदै, कुखुराको हुल अनि गाईको बाच्छा, भैंसीको पाडासँग जिस्कदै खेल्थ्यौं आँगनभरि गुन्द्रि विछ्याएर सीयो धागो तन्काउँदै कपडाको टालोटुली, काटोको देखेर हामी सोध्थ्यौं भन्नु हुन्थ्यो बज्यैले, नयाँ नाना छेक्नेछन् तिमीहरूलाई दसैँमा लगाएर टीका थापी मामा घर जानलाई आहा ! हाम्री बज्यै कति जाती अनि कति सुन्दर यो दसैँ रमाएर खेल्दै हामी फुच्चा फुच्ची, मालिन्यम् त्यसै त्यसै उहिले उहिले हाम्रो गाउँको तल ओखरबोटे चौरमा हामी लुकामारी खेल्दै, कहिले गाई वाखा चराउँदै वा, काका र बडाले थुपारेको काठ र बाँसलाई देखेर यी सब केको लागि ? भनी सोध्थ्यौं दसैँ आयो ठूलो चाड हाम्रो मुलुकभरिको हाल्नुपर्छ रोटे, लिङ्गेपिड दुई थरीको आहा कति रमाइलो दसैँको बेलामा हाम्रो गाउँघर यही बेलामा आई पुग्छन्, परदेशीले छाडी सहर

नौरथा लाग्दा पण्डित बाजे आउँथे, चण्डी पाठ लाउन बाजे, बज्यै, वा, आमा व्रत बस्थे जमरा राख्न चिउरा कुटी ढिकीमा, केरा पाकी ढाकीमा काँक्रोको खली हाली, दही जमाई ठेकीमा दसैँको सो चहलपहल, बूढाबुढीदेखि केटाकेटीमा यो ठूलो भाले, परेबा जोडी भिमसेनको पुजालाई यो रातो जोर भाले पोथी, कुल देवता पुज्जलाई यो कालो बोको कालीमाइको चरणमा भोग दिनलाई सो राँगो, यो खसी दसैँको मार हान्नुलाई कठै ! यो कुरा सुनेर किन किन मन खिन्न हुन्थ्यो यो दसैँ त कति निर्दयी, ब्यारे नआए नि हुन्थ्यो।

साना साना नानी हामी थिएँम् अज्ञान अज्ञानी पिड हालिसक्यो, नाना सिलाई सक्यो उठी जान्थ्यौं रमाउँदै केही नभनी उहिले उहिले पुरानो त्यो हाम्रो गाउँको घरमा दही चामल मुखेर टीका जमरा राख्थे बाजे र बाले सबको निधारमा परदेशी आउँथे टाढाबाट, कोशेलीको पोको बोकी पाहुना आउँथे छोरी चेली, बोकी सोली रोटी हतार हुन्थ्यो आफूलाई हिडी जान मामा घर पिडमा खुट्टा हाल्ने पर्ने वर्ष दिनमा सबलाई रहर उहिले उहिले हाम्रो गाउँमा दसैँको त्यो चलन ऐले हाम्रा नाता नातिनी भन्छन्, त्यो सबै फालन दसैँ पार्टी त मनाउँछन् डिस्को नाची रातभर भन्छन् गाउँमा त्यस्तो के छ ? छाडी जानलाई सहर उहिलेको कुराले गाउँघरको मायाले छाती फोरी रूबायो

कुन साइतमा, बालकै कालमा गाउँ छाडिएछ फर्कने दिन आउँछ कि भन्दै उमेरले सत्तरी पुऱ्यायो। दसैँको सम्भनामा मेरो गाउँको आँगनमा फेरि पुग्ने धोको छ फर्केर यो सहरको कोलाहल र दुर्गन्धदेखि याकेर मनले संकल्प गरिसक्यो, गाउँ जान्छु फर्केर

हार्दिक समवेदना

न जायते म्रियते वा कदाचित्। नायं भूत्वा भविता वा न भूयः ॥

अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो। न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥

जन्म : १९८७ माघ ०२

निधन : २०६७ अशोज २८

स्वर्गीय धरम बहादुर क्षेत्री

यस क्षेत्री समाज यूकेका साँस्कृतिक सचिव राजन कुमार क्षेत्रीको पुजनीय बुबा स्याङ्जा निवासी धरम बहादुर क्षेत्रीको यही २८ अशोज २०६७ (१४ अक्टोबर २०१०) का दिन आफ्नै निवासमा असामयिक निधन भएकोमा हामी अत्यन्त मर्माहत भएका छौं। यस दुखद घडीमा शोक सन्तप्त परिवारमा हार्दिक समवेदना प्रकट गर्दै स्वर्गीय धरम बहादुर क्षेत्रीको आत्माको चीर शान्तिको कामना गर्दछौं।

कृष्ण बहादुर अधिकारी क्षेत्री
अध्यक्ष तथा

सम्पूर्ण क्षेत्री समाज यूके परिवार